

comentarii critice

STORIC LITERAR cu o susținută activitate, aparținând generației subsemnatului cu care s-a întâlnit în calitate de coleg puțin mai tânăr în sălile Universității din Cluj într-un moment de care mă desparte o melancolică distanță de peste o jumătate de veac, Mircea Popa ne oferă încă o carte, de astă dată închinată raporturilor lui Lucian Blaga cu contemporanii săi. Ne vom opri acum asupra unui

capitol al raporturilor în cauză, „într-un câmp de manifestare pe care îl bănuiam într-o oarecare măsură interzis“, și anume polemica. Într-adevăr confruntarea polemică pare inadecvată imaginii abstrase, oarecum hieratice sub care ni se înfățișează autorul **Spațiului mioritic**. La marile-i altitudini la care a înțeles a-și fixa viziunile, la ce bun zarva patimilor proximității, agitația unor inevitabile inadecvări epocale? Și totuși, Blaga n-a ezitat a riposta contestatarilor săi, cu o vervă adesea corozivă, cu o energie aneantizatoare a ceea ce i se părea a fi rea-credință, postură care-l așează în rîndul poezilor-pamfletari ai literelor românești, Eminescu, Macedonski, Tudor Arghezi, Ion Barbu. În mai mare măsură decât la unii din acești înaintași remarcăm în pagina sa o structură de idei, o stringență logică proprie mentalității filosofice ce-l apropie, după cum notează Mircea Popa, de procedeele maioresciene. Țișnirea umorală, apelînd la un verb sarcastic ce nu-și pune opreliști, e coroborată de o tactică a inteligenței care urmărește obiective precise, acordînd textului un desen rațional. Vîinînd contradicțiile adversarilor, Blaga ține în chip deosebit la exactitatea terminologică, ce posedă pentru el semnificația unui imperativ categoric, interogîndu-se: „Dar întrebuițarea unor termeni, de altfel intrați din plin în circulația curentă, e oare suficientă ca să pecetluiești pe cineva drept fenomenolog? În modul acesta alți ideografi ar ajunge repede la rezultatul că sunt spinozist fiindcă întrebuițez cuvîntul «substanță», pozitivist fiindcă întrebuițez cuvîntul «categorii», hegelian fiindcă întrebuițez cuvîntul «sinteză», bergsonian fiindcă întrebuițez cuvîntul «devenire». Să mi se dea orice în cazul acesta și nu înțeleg ce rost mai are o ideografie degenerată în obsesie de cuvinte“. Rîndurile de mai sus i se adresează lui I. Brucăr, comentator pe care-l apreciază, căruia, în consecință, nu vrea să-i dea o replică dură, ci doar una „explicatoare“. În alte împrejurări însă maniera sa e devastatoare...

Explicabil în cazul unui mare creator, Blaga a avut parte de adversari suficient de numeroși și tenaci, care n-au ezitat a recurge la învinuiri descalificante precum cea de plagiat (lasă că o astfel de incriminare s-a repetat și în zilele noastre chiar, în mediul urbei d-lui Popa), ajungînd pînă la o pitorească provocare la... duel, din partea fugosului Dan Botta. Seria de articole semnate de G. Bogdan-Duică, în ziarul clujean **Înfrățirea**, cu titlul sfidător **Literatura fără rost (Desigur de d. Blaga)**, reacțiile inamicale prilejuite de discursul de recepție al lui Blaga la Academie din partea sociologului H. Stahl, a poetului I.U. Soricu, a eseistului Petru Manoliu, ca și opusculul aceluiași Dan Botta, **Cazul Blaga**, au reprezentat doar o parte din dosarul atacurilor îndreptate cu precădere împotriva filosofului. Deranja originalitatea acuzată a opiniilor acestuia, neîncadrarea lor în tiparele prestabilite. Gînditorul se vedea pus în patul procustian al unor concepții cu prestigiu universitar și ecleziastic. Noutatea gîndirii blagiene se vedea exorcizată de vechea gardă a școlii filosofice din Capitală, în frunte cu C. Rădulescu-Motru. Acesta publică în **Convorbiri literare**, în 1941, un text intitulat **Gîndirea filosofică, înțelesul și scopul**, încercînd a-i contrapune lui Blaga pe Mircea Florian, disociați la rîndu-i de filosoful clujean, în cartea sa, **Misticism și credință**, apărută în același an. A fost semnalul unei campanii pe care **Revista de filozofie**, condusă de Motru, a întreprins-o împotriva lui Blaga, mai cu seamă după ce acesta întemeiasă un periodic

Gheorghe Grigurcu

SEMN DE CARTE

Polemica lui Blaga

propriu, revista **Saeculum**, care a apărut la Sibiu, în 1943 și 1944. În esență, obiecția lui Motru era, după cum consemnează în memoriile sale, încă inedite, parțial investigate de Mircea Popa, că filosofia lui Blaga „este un adevărat pericol pentru viitorul culturii românești. O asemenea filosofie distrage tineretul de la preocupările serioase științifice și-l îndeamnă să hoinărească prin divagațiile mitologice“, întrucît este exploatată o tradiție dubioasă, refractară „la cerințele timpului nostru“. „Rădăcinile ei se întind prea adînc în primitivitatea magiei și în mlaștina imaginației dezordonate“, nemaifiind nevoie a o mai ajuta „pentru a se adînci mai mult“. Altfel spus, am avea a face cu o tentativă de-a înlocui „filosofia bazată pe știință cu o metafizică ieșită din interpretarea descîntecelor băbești“. Bizar e că pozitivismul venerabilului Motru nu tolera o concepție novatoare de anvergură, în numele unui „românism“ ce ar fi fost nesocotit de sistemul blagian, atît de nutrit de sevele etnice. E de înțeles supărarea lui Blaga, care nu șovaie a-l trece pe preopinentul său în caricatură, a-i răspunde fără a evita tușele cele mai groase, argeziene. Portretul predecesorului incomprehensiv ce ar fi apărut drept „filosof“ doar în „ochii adulților, cari învață să scrie și să citească în timpul serviciului militar“, e axată pe metafora vidului: „Capul său cam pătrat e captușit pe dinăuntru cu o seamă de oglinzi concave, care au darul să denatureze iremediabil toate ideile ce au nenorocul să ajungă din cărți pînă la mijlocul vidului. Vidul este mobilat și cu un creier redus la cantitatea neglijabilă a unei gămalii“. Tangențele la absurd, reamintîndu-l pe Urmuz, nu lipsesc, dovedind cum autorul **Laudei somnului**, ce avea o părere defel măgulitoare asupra avangardei, s-a întâlnit cu aceasta în stilul diatribei sale: „Acasă, între cei patru pereți ai bibliotecii sale, filosoful are o căldare și-un cățel. Cățelul poartă un stindard tricolor în coadă, iar căldarea poartă un nume foarte ciudat: «Cultul morților». Nimeni n-a putut afla, pînă-n ceasul de față, pentru ce căldarea a fost botezată astfel de ilustrul ei patron. S-a putut afla însă că în această căldare filosoful nostru fierbe din toate sistemele un fel de săpun filosofic, de culoare neutră, pe care-l servește contra honorar pentru curățirea sufletelor, tuturor generațiilor de tineri și tinere, care de la douăzeci și cinci de ani încoace bat la poarta grădinii lui Akademos. Și nu s-a sesizat încă nimeni, fiindcă filosoful nostru e pur ca raza soarelui și în caz de nevoie scoate stindardul din coada cățelului, care tricolor impresionează și dezarmează pe orice răuvoitor“.

E instructiv să ne reamintim reacția instituțiilor conservatoare, una ieșită din comun. Însăși Academia Română s-a solidarizat cu vîrstnicul filosof junimist pentru a-l pune la punct pe cutezătorul autor transilvan, trimițîndu-i celui dintîi o depeșă consolatoare în care defensivă celui de al doilea e socotită a fi un act „lipsit de cea mai elementară deferență față de instituția din care face parte“. Între semnatori îi găsim pe I.Simionescu, Al. Lapedatu, D. Gusti, Gheorghe Brătianu, N. Cartoian, Liviu Rebreanu, I.A. Brătescu-Voinesți, G. Murnu, D. Caracostea, P.P. Negulescu, I. Petrovici. Absent

Blaga n-a ezitat a riposta contestatarilor săi, cu o vervă adesea corozivă, cu o energie aneantizatoare a ceea ce i se părea a fi rea-credință.

din această listă a „nemuritorilor“, M.Sadoveanu transmite colegilor săi încredințarea că „Lucian Blaga nu va mai pune piciorul în Academie“. Se pare că și Al. Rosetti înclina către susținerea lui Motru. Formidabila opoziție împotriva lui Blaga e completată de un număr al ziarului de mare tiraj, **Timpul**, din 5 noiembrie 1943, dedicat prin osîrdia lui Petru Manoliu susținerii lui Motru, în care semnează I.Petrovici, N.Bagdasar, Mircea Florian, Anton Dimitriu, I.Simionescu și Petru Manoliu, la care se adaugă textul de solidaritate al academicienilor mai sus menționați. Așadar un impresionant front antiblagian, cel mai puternic, întrucît regimul comunist, trecîndu-l la index pe filosoful „idealist“ și „reacționar“, n-a produs prilejul unei discuții cît de cît mulțumitoare asupra sa. S-a mulțumit cu o excomunicare grabită, fără pompa unei execuții, pentru care i-ar fi lipsit numele sonore, prohibite și ele, într-un domeniu patronat de inchizitorialul C.I. Gulian, corespondent în filosofie al lui M. Roller și I. Vitner din zonele istoriei și literaturii.

O altă etapă polemică a lui Lucian Blaga e inaugurată de publicarea eseului său, **Religie și spirit**, în 1942, cea din urmă parte a **Trilogiei valorilor**. Ea marchează o criză a relațiilor sale cu revista **Gîndirea**, al cărei exponent prestigios fusese, dar care îl sancționa în numele dogmei ortodoxe, deplîngîndu-i „erezia“. Recunoscîndu-i lui Nichifor Crainic, e drept pe un ton de ambiguitate, calitatea de-a fi înfăptuit timp de două decenii o veritabilă „invazie a teologiei în cultura română“, Blaga se desparte de perspectiva acestuia referitoare la legăturile omului cu divinitatea, prezentate în **Nostalgia Paradisului**, precizînd că în vreme ce opera lui Crainic aparține teologiei, a sa aparține filosofiei. E prima obiecție capitală pe care Blaga o aduce vechiului camarad, cu o ironie ce divulgă o incompatibilitate: „Crainic nu are nicio îndoială că cel mai asiduu colaborator al geniului patristic a fost Dumnezeu însuși. În posesia acestui criteriu, pe care îl crede absolut, Crainic va desfășura deci problematica filosofiei și a esteticii cu impunătoare măiestrie din punct de vedere teologic, cu irezistibilă seducție verbală, dar pe de altă parte și într-un fel care trezește consternarea simplilor filosofi. A simplilor filosofi care, vrînd-nevrînd, mai trăiesc și astăzi în credința iremediabilă că mintea li s-a dat din partea lui Dumnezeu ca să gîndească cu ea și să nu fie numai receptacolul unui adevăr gata făcut. A unui adevăr depus odată pentru totdeauna în arhivele îngerești ale trecutului răsăritean. Mărturisesc fără înconjur că din parte-mi am multă înțelegere pentru modul de a gîndi teologic, dar tot așa voi mărturisii că, oarecum prin naștere, m-am obligat să am cel puțin aceeași înțelegere și pentru aspirațiile filosofiei“. În al doilea rînd, Crainic identifică românescul cu ortodoxia, cultivînd, cum zice Mircea Popa, un „gîndirism aseptice“, ce se străduia a intimida spiritele independente, tot ce nu se alia cu punctele de vedere ale doctrinei sale ortodoxe. Poziția lui Blaga în această privință este conținută, între altele, într-un interviu din ziarul **Viața**, din 26 mai 1942, în cuprinsul căruia declara: „E o confuzie care se face identificîndu-se «ortodoxia» cu «românescul», cînd de fapt ortodoxia nu este decît o parte din acest românesc. (...) Spiritualitatea românească este mult mai largă, mult mai bogată. Nu se poate face o privire asupra acestei probleme subordonîndu-te ortodoxiei – această privire trebuie făcută cu ochiul clar al filosofului, care se situează în afara de orice constrîngerii, pentru a avea o impresie de ansamblu. Or, cred că s-a putut vedea din toată opera mea filosofică de pînă acum că felul meu de a gîndi este profund românesc“. Ceea ce constituie o consecință a libertății reflexive asumate principial. Atacurilor venite din direcția așa-numitei „filosofii științifice“ li s-au alăturat cele dinspre apărătorii rigizi ai teologiei ortodoxe, ofențați de „disidența“ tot mai apăsată a lui Blaga ce părușe o vreme a se încadra convenabil gîndirismului. Din preajma revistei diriguite de Nichifor Crainic s-au ivit cîteva cărți ce reverberază decepția unor teologi (toți autorii erau profesori la Seminarul teologic din Sibiu) că, deși fiu de preot și el însuși student la teologie, în anii primului război mondial (spre a nu fi mobilizat), Blaga nu a devenit un portdrapel al dreptei credințe, un Toma d'Aquino

Pentru Nichifor Crainic, Blaga nu găsea decât cuvinte favorabile, deplîngînd detenția cruntă în care se găsea în acei ani triști.

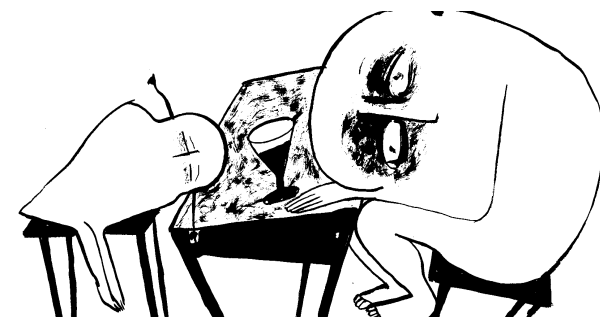
al ortodoxiei, așa cum îl dorea Crainic: **Mythos** de Grigorie T. Marcu (Sibiu, 1942), **Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie** de Dumitru Stăniloae (Sibiu, 1942) și **Școala mitologică. Studiu istorico-critic** de Vlad Sofron (Sibiu, 1943). Dumitru Stăniloae, cel mai important din rîndul acestor oponenți clerici, îl considera pe Blaga „adept al lui Democrit și în special al atomismului materialist“ și dădea glas dezamăgirii că filosoful trata problema dogmei exclusiv ca „un produs al eului“, confirmat fiind de texte apărute în **Gîndirea** în care Blaga era comparat cu Iulian Apostatul, generate, după toate probabilitățile, de pana lui Crainic, și el un polemist acid: „Pentru cine vrea să tragă concluzii din marile evenimente istorice, exemplul lui Iulian Apostatul e într-adevăr semnificativ. Nu era un metafizician propriu-zis, ci numai un filosof cu talent de pamfletar. Fusese crescut în credința creștină pentru a deveni un împărat teolog cum aveau să fie ulterior aproape toți împărații Bizanțului (...). În ce consta problema pe care și-o propusese Iulian? Foarte simplu: în detronarea dogmei revelate prin Fiul lui Dumnezeu cel întrupat și înlocuirea ei prin miturile fanteziei grecești, care putea să mai aibă la vremea aceea prestigiul frumuseții poetice, dar erau izbite de moarte, în sensul lor religios. Lupta lui Iulian e lupta basmului filosofat împotriva adevărului revelat“. Mai departe Blaga este taxat drept autor de „galimatias crisanmurtic“, producător de „mușuroaie de cîrțiță“, discipol al lui Freud, „proiectînd în țarie o caricatură a lui Dumnezeu“. Răspunsurile lui Blaga nu întîrzie. Ele se concentrează în trei articole publicate în **Saeculum**, **De la cazul Grama la tipul Grama, Săpunul filosofic, Automatul doctrinelor**, dintre care primele două îl au în vedere pe Nichifor Crainic iar în celălalt se răfuieste cu Rădulescu-Motru, articole în care, după cum observă Mircea Popa, „arta pamfletară a lui Lucian Blaga atinge un maximum de potențialitate“ (ar mai fi de adăugat, socotim noi, **Hazul țărănesc al imperialului Dan Botta**). Insubordonarea originalului filosof la prescripțiile teologiei ortodoxe e în esență justificată astfel de cel incriminat: „Supranaturalului, în forma sa doctrinară, catihetică, ce admite un fabulos intervenționism, pe cît de incidental pe atît de arbitrar, i-am adus cît mă privește supunerea și ofranda unei credințe totale numai cînd mă aflu în clasele primare. Mai tîrziu, niciodată. (Transcendentalismul meu metafizic este la egală depărtare de supranaturalismul

teologic și de orice naturalism scientist. Iar la expresiile supranaturalismului recurg numai cînd îmbrac ipostaza poetică ceea ce este cu totul altă poveste, căci poeticul își are înțeleșurile și exigențele sale“ (**Încă o dată Getica**, în **Saeculum**, 1944). Nu putem a nu ne aminti de disputele, în parte similare, ale lui Tolstoi cu Biserica ortodoxă rusă, care l-a scos din rîndurile credincioșilor și se pare că nu l-a reprimat nici pînă azi... Se află în considerațiile lui Blaga corolarul unei gîndiri de filosof, care-și afirmă propria perspectivă, dar nu și o negare a religiei, o contestare a Bisericii pe care, în

Desen de Mihaila Șchiopu

pofida disputei cu unii din apologeții dogmei ortodoxe, filosoful a respectat-o ca un element major al vieții spirituale a unei colectivități. Bunăoară, comentînd bolșevismul, îi reproșează faptul că a tratat Biserica drept un dușman: „Revoluționarii atești au fost puțin prevăzători cînd au crezut că religia e un factor neglijabil în viața sufletească a poporului rusesc“, din care pricină experimentul sovietic i se pare un eșec care se cuvine a rămîne singular, deoarece: „În soarta Rusiei e în joc

comentarii critice

soarta întregii omeniri culte. În orice caz e o nebunie să sperăm că prăpastia ce s-a deschis în Rusia poate fi închisă cu un gard de scînduri și că prăpastia aceasta nu va atrage în adîncimile ei și alte popoare“. Temere ce s-a dovedit profetică, după cum reproșul adresat lipsei de „prevvedere“ a sovieticilor ce desconsiderau religia îl adresa, fie și tacit, „revoluționarilor“ autohtoni de după 1944.

Fie-mi îngăduit a încheia cu cîteva amintiri personale din perioada ultimă a vieții lui Lucian Blaga, în care aveam norocul de-a convorbi cu genialul om. Evocîndu-și frecvent trecutul, el părea nespuse de tolerant cu desfășurările lui dezagreabile, gata a dezamorsa vechile conflicte, pacificat. Nu-l mai atrăgeau ca pe alți vîrstnici tensiunile retrospective, despicarea în patru a firului celor petrecute, ci mai curînd aspectul lor de blîndă fatalitate, reziduul lor acceptabil. Departe de a-i stîrni mînia, „școala științifică“ a lui Motru i se înfățișa drept o „verigă a evoluției culturii românești“, trebuitoare chiar dacă insuficientă, controversabilă. Stăniloae nu făcea decât să pledeze în favoarea convingerilor în duhul cărora fusese format ca și ceilalți teologi, „avocați ai unui anumit Dumnezeu“. Faceau ceea ce le reclama sutana. „În definitiv, orice filosofie ca și orice religie nu e decât o mitologie în sens foarte general“, declara Blaga în chip de concluzie. Pentru Nichifor Crainic nu găsea decât cuvinte favorabile, deplîngînd detenția cruntă în care se găsea în acei ani triști. Cea mai importantă revistă a interbelicului nu era, în optica lui Blaga, **Revista Fundațiilor Regale**, „prea eclectică“, ci **Gîndirea**, „o publicație fondată pe o concepție anume, expresie a unei direcții spiritualiste, de maximă importanță“. Dan Botta îi apărea în amintire ca un ins „simpatîc în felul său“, iar provocarea la duel pe care i-a făcut-o l-a „amuzat“. Botta arbora „un aer de cavalier anacronic“. Cînd i-am amintit o propoziție pamfletară la adresa acestuia, care suna cam așa: „sîngele meu de român nu stă de vorbă cu un sînge amestecat“, mi-a răspuns, ușor stînjenit, că „așa se scria în acele vremuri“. Am impresia că, în ciuda presiunii uriașe ce o exercita asupra noastră ideologizarea aflată în floare, fără speranță în ceea ce-l privește, a unei reveniri la normalitate („istoria își va schimba cursul, desigur, dar va face un pas peste capetele noastre“), Blaga cultiva în forul său intim o armonie progresivă cu propria existență, o înșeninare absolutorie. ■